

ВИХІДНІ ПРИНЦИПИ ПРАВА ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА В АНТИКОРУПЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЯХ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СУДОВУ ВЛАДУ¹

Макаренко О.Л., к.ю.н., доцент

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
almak17@ukr.net*

У статті розкрито сутність вихідних принципів права відкритого суспільства в антикорупційних трансформаціях законодавства про судову владу. Обґрунтовано, що ключовою є ідея верховенства права. Базовими елементами ядра поняття верховенства права стали ідеї справедливості, рівноправності й законності. Утілення цих ідей на практиці забезпечується парламентом під час прийняття законів про суди, у т. ч. процедур формування судів добросовісними громадянами, і про судові процеси, а судами під час здійснення правосуддя й супутніх йому функцій. Установлено, що верховенство права і три його вихідні елементи сутності – незаперечні цінності для запобігання корупції та іншим подібним перетворенням у політико-правовому житті членів суспільства, відкритого для послідовного й перманентного розвитку. У таких умовах спостерігається одночасне домінування законних і правових рішень суду, тому що зміст принципів законності ц верховенства права переважно збігаються.

Ключові слова: антикорупційні трансформації, верховенство права, законність, відкрите суспільство, права людини, правова система, правосуддя, рівноправність, справедливість, суд.

BASIC PRINCIPLES OF OPEN SOCIETY LAW IN ANTI-CORRUPTION TRANSFORMATIONS OF LEGISLATION ON THE JUDICIAL AUTHORITY

Makarenkov O.L.

*Zaporizhzhya National University, str. Zhukovsky, 66, Zaporizhzhya, Ukraine
almak17@ukr.net*

The article outlines the essence of the basic principles of the open society law in anti-corruption transformations of the legislation on judicial power. It is substantiated that the idea of the rule of law is the key. The basic elements of the core of the rule of law notion are the ideas of fairness, equality and legality.

It is determined that the concept of “rule of law” is complex and framework for its concept, reflects the whole set of meaningful judgments about the domination of law in the conditions of anticorruption transformations of legislation on the judicial power of an open society, in particular, when they administer justice and other functions. Judicial understanding, observance and application in the conditions of these transformations of the public law of an open society involves the study of its elements, which are the principles of different content and/or volume, namely: equality, freedom, justice.

It is concluded that judicial decisions are in line with the rule of law principle when they have become human rights, a priority that they have been provided more than any other values. At the same time, the degree of such provision allows us to establish an appraisal concept of “justice”. It is important not only that man claim was satisfied and right was defended. It will be fair for a person to ensure this right when he is satisfied that the court has provided his rights at the highest possible level, expressed in concrete figures and facts.

It has been outlined that the principle of equality means that the judge provided human rights to the same degree for all. The court’s decision and the procedural rights of the participants in the case do not depend on any signs. Formally, these features do not give any advantages to the judges and none for any participants in the trial. These participants are endowed with equal procedural rights and responsibilities.

---

¹Стаття написана на виконання держбюджетної НДР «Забезпечення ефективності та результативності реалізації положень Закону України «Про запобігання корупції»: науково-методичне обґрунтування» № 4/17. This scientific article was created with the support of Profⁿ, Dr. Joana Aguiar e Silva (Law Faculty of University Minho, PT) within the Electra EMP and with the support of The Honourable QC, Retired Judge, Profⁿ Nancy Flatters (The Faculty of Law, University of Calgary, Alberta, CA).

It is stressed that the anti-corruption transformation of law in an open society presupposes the legal nature of the laws. They are the embodiment of progressive ideas of natural law, the concentrated expression of which were the values of the rule of law. At the same time, in closed societies, the content of the principle and the legality will be significantly divergent. Then the court is forced to apply unlawful laws, on the basis of which makes unlawful, but legal decisions. However, the court can as much as possible benefit citizens' rights to interpret the current legislation. The role of judges in such politico-legal terms is substantially increased, since they in fact largely compensate inertia, backwardness and other variations of ineffective work of other branches of public authority, including corruption. Therefore, for such societies, the question of creating and functioning of a system for ensuring the impartiality and integrity of a judge is critically upgraded.

Key words: anticorruption transformation, rule of law, legality, open society, human rights, legal system, justice, equality, fairness, court.

Формування високопрофесійного суддівського корпусу – це проблема не тільки національного рівня, а й питання, яке турбує інтернаціональну спільноту. Над розробленням правових норм, які визначають стандарти в галузі організації доброчесної судової влади та здійснення правосуддя працювали кращі вчені і юристи провідних держав Європи й іншої частини світу. Закладені в них ідеї та концепції сформувалися з урахуванням помилок і досвіду багатьох держав. Особливість правових регуляторів діяльності судів в умовах трансформації публічного права відкритого суспільства полягає в тому, що вони забезпечують реалізацію ідей верховенства права, справедливості, рівноправності, законності тощо під час здійснення правосуддя й супутніх йому судових функцій. Одним із поширених способів упровадження в національну правову систему правових стандартів відкритого суспільства у сфері правосуддя стають практики різних держав, що перебувають на шляху формування демократичної, правової держави та відкритого суспільства, щодо імплементації положень міжнародних актів у вітчизняне законодавство. Таким шляхом іде Україна й подібні до неї країни. Ратифікуючи міжнародні договори, принципи, хартії, рекомендації, вітчизняний законодавець створює основу для формування високопрофесійного суддівського корпусу й ефективного судочинства. Імплементуючи міжнародно-правові норми до внутрішнього законодавства, ми ставимо себе на один рівень з провідними державами та уникаємо помилок, які можуть бути допущені у сфері організації діяльності судової влади. Водночас такі практики дають повноцінні результати в разі врахування та достатньої осмисленості їх у рамках національних правових доктрин. Тому завданням учених-юристів є пізнання і створення найбільш прийнятної моделі узгодження найвищих стандартів у галузі роботи судів зі специфікою національного правового світогляду в зазначеній сфері. Отже, дослідження автора сконцентровано на вивченні принципів справедливості, рівноправності й законності як основоположних ідей феномена верховенства права в роботі судів в умовах антикорупційних трансформацій публічного права відкритого суспільства.

Теоретична актуальність роботи зумовлена великою увагою вчених усіх країн до проблем суду. Такими вченими стали з України: А. Халецький, який досліджував поняття громадянського суспільства; М. Гурицький – підходи до створення громадянського суспільства; В. Городовенко – принципи судової влади; І. Гриценко, С. Прилуцький – судову владу як посередника, засіб примирення й вирішення соціальних конфліктів у громадянському суспільстві; Л. Москвич – реформування судової влади; Д. Баронін – правовий статус суду в Україні; П. Каблак – взаємодії судів і громадськості; Т. Дузенкевіч, О. Захарова – повноваження суду першої інстанції цивільної юрисдикції; П. Куфтерев – судовий розсуд в теорії права та інші; з Республіки Білорусь: П. Миклашевич – нові виклики для верховенства права; вплив конституційного правосуддя на підвищення рівня національної безпеки; розвиток форм конституційного контролю в сучасних умовах та інші проблеми конституційного правосуддя; Т. Сенькова, О. Чупріс – реалізацію судами адміністративно-деліктної юрисдикції; В. Тихін – право на судовий захист і проблеми підвищення ефективності правосуддя по цивільних справах та інші. У Португальській Республіці питанням судової влади й основам публічного права відкритого суспільства приділили увагу М. де Сантуш, Д. Аліг'єрі, Д. Амараль, Ж. Асенсау, А. Перейра, А. Хоменеї, А. Латурре, М. Маркуеш,

Ж. Мачаду, Ж. Мендеш та інші. Учені із США, Канади й інших західних країн також досліджували порушену нами проблему, а саме: Ф. Бенеш (політично-правові вчення ідеологів теорії відкритого суспільства); С. Коул (природу проблем правосуддя в умовах мінливого суспільства); Т. Купманс (суди й політичні інститути); К. Ларенс (методологічні питання права); М. Міхай, О. Енкарнасьйон, Ж. Макеван (транзитивне правосуддя та завдання демократії в Португалії, Іспанії, Англії, Уельсі й інших країнах), Н. Флетгерс (матеріальне забезпечення суддів; умови доброчесності чиновників публічної влади) та інші. Учені з Російської Федерації: К. Кадолко вивчив кримінологічні функції правосуддя, здійснюваного судами загальної юрисдикції; Д. Вдовін – правозахисну, правоохоронну, правовстановлювальну та організаційну функції суду у виборчому процесі в Російській Федерації; І. Андрюшечкіна – організацію ведення судової статистики судів загальної юрисдикції; Е. Аграрова – дослідницьку компетентність і мову судді; І. Кузнєцова, М. Сапунова – імунітет і юридичну відповідальність судді; А. Пивоварова – правосвідомість і розсуд судді та ін.

Судова влада оцінює дії обох гілок державної влади на предмет їх відповідності загальнолюдським цінностям, відображений у законодавстві відкритого суспільства. Традиційно вона застосовує правові закони, не намагається підняти парламент, виконавчу й місцеву влади, виявляючи максимальну стриманість в інтерпретації законодавства, не створюючи в результаті нових норм права, яких не було до моменту їх судового тлумачення [1, р. 186]. Як влучно підкреслив Дж. Кенні, суди відіграють важливу роль у цьому завданні, оскільки переважно саме вони є місцями, де люди вирішують свої суперечки. У багатьох випадках суди мають справи з нестійкою рівновагою інтересів членів суспільства (сторін по справі та зацікавлених осіб), яка наражається на небезпеку або вже втрачена, іноді тільки для залучених осіб, в інший час для більш широкого кола громадськості. Завдання судів – у тому, щоб, за законом, утримати або відновити рівновагу в суспільстві [2, с. 210].

У системі правових цінностей відкритого суспільства принцип верховенства права первинний для трансформацій будь-якого законодавства, а тим більш для антикорупційних перетворень норм права про судову владу. Під час визначення його поняття дотримуємося думки І. Стерніна, який відзначив, що концепт як дискретне ментальне утворення є базовою одиницею розумового коду людини, володіє відносно впорядкованою внутрішньою структурою, являє собою результат пізнавальної (когнітивної) діяльності суспільства й несе комплексну енциклопедичну інформацію про предмет або явище, яке відображає, про інтерпретацію цієї інформації суспільною свідомістю і щодо суспільної свідомості стосовно цього явища або предмета [3, с. 258]. Відповідно, концепт «верховенства права» в рамках порушеної нами теми являє собою осмислені суддями уявлення/образи про соціальне домінування права, що відображають як об'єктивні, так і суб'єктивні – професійні, особисті й інші – оцінні, культурологічні ментальні нашарування судді та інших членів суспільства. Сутнісні, найбільш важливі уявлення про цей феномен у роботі суддів на благо відкритого суспільства становитимуть поняття «верховенство права», марковане лінгвістами права відповідним терміном (відповідним за смисловим і лексичним параметрами словом).

Зважена позиція інтерпретації поняття «верховенство права»/«верховенство правового закону» має знаходитися посередині між юридичним позитивізмом і природним правовим підходом судів. Ми не повинні вичерпувати зміст верховенства права «верховенством хорошого закону» й позбавляти його будь-якої моральної або нормативної основи. Водночас крайньою розцінюємо концепцію, яка або надмірно орієнтована на доброчесність судді, або необґрунтовано зосереджена на законодавчому органі. Практична реалізація ідеї верховенства права – добра, чесності, гласності, загальності, прогресивності тощо – завжди залишається ідеалом, що надихає нас, повне досягнення якого вимагає виключно конструктивної і продуктивної співпраці між законодавчою, судовою та виконавчою гілками публічної влади [4, с. 90]. Це сукупність морально-правових цінностей, відповідно до якої регулюються відносини в демократичному суспільстві, чесно розглядаються справи в суді [5, с. 94]. Результатом тлумачення й застосування основ верховенства права стають правові

позиції конституційних та інших подібних за правовим статусом судів, які сприяють трансформації (модернізації) судової практики і правової системи в напрямках запобігання корупції, встановлення правової захищеності прав і свобод людини, стабілізації правопорядку, забезпечення поділу влади й системи стримувань і противаг у відносинах її гілок [6, с. 115]. Коли політичні сили маніпулюють соціально-правовими цінностями (нехтують ними, перекручують їх зміст тощо), щоб приховати корупційні чи іншим чином сумнівні з погляду соціального прогресу й навіть репресивні дії держави, заклики до верховенства права стають ефективним стартовим майданчиком для критики та боротьби за право. У цьому зв'язку ідея верховенства права відіграє незамінну роль у збереженні добросовісності й інших основних елементів духу природного права [7, с. 444], які обумовлюють виживання суспільства і його прогрес. Верховенство права для суду означає, що він зміг знайти баланс між позитивним і природним правом, відобразив його в обґрунтуванні своїх рішень та інших дій у справах, що розглянув і вирішив. Такий баланс фактично є золотою серединою між правовими нормами, які створила держава, і правовими нормами, які держава ще не відобразила в актах законодавства, але мала це зробити, тому що такі норми, у т. ч. антикорупційного змісту, іманентні прогресивним ознаками людських відносин. Виходить, що суд виступає в ролі правового й антикорупційного фільтрів законодавчих норм держави. Утілення цього принципу в кожній судовій справі означає перманентне, повсюдне, цільове визнання і практичне втілення ідей самоцінності людини, найвищої соціальної цінності життя, здоров'я й усіх інших прав і свобод людини, а також прав суспільства, характеризуючи суддів, які провадять правосуддя такої якості, виключно добросовісними. Суб'єктивним фактором у зв'язку з цим є духовний розвиток судді, в тому числі його душа, інтелектуальні та вольові якості, емоції й почуття. Далі визнаємо, що однією з важливих умов верховенства права є впевненість громадян і публічної адміністрації в тому, що судові рішення не просто приймаються, а неухильно виконуються в подальшому [8, с. 7]. Більше того, підкреслюється, що існування реальної конституції й утілення в життя ідеї верховенства права засновані на здійсненні незалежної та добросовісної судової влади, яка становить основу механізму забезпечення реалізації прав і свобод людини [9, с. 220], а також на подальшому виконанні справедливих рішень судів кожним членом суспільства.

Отже, концепт «верховенство права» є комплексним і рамковим для його поняття, відображає всю сукупність осмислених уявлень суддів про домінування права в умовах антикорупційних трансформацій законодавства про судову владу відкритого суспільства, зокрема під час здійснення ними правосуддя та інших функцій. Термін «верховенство права» виявляється тільки вдало підбіраною лексемою, що максимально коректно/адекватно відображає розумово виведений денотат (від лат. *denoto* – позначаю). Його розуміння, дотримання й застосування в умовах зазначених трансформацій публічного права відкритого суспільства передбачає вивчення його елементів, якими є принципи різного змісту і/або обсягу, а саме: рівноправності, свободи, справедливості. Відзначається, наприклад, що порушення принципів справедливості й рівності під час здійснення правосуддя загрожує дієвості правової системи відкритого суспільства та відображається через нестійкість принципу верховенства права, наріжного каменя законодавства в такому суспільстві [10, с. 489].

Наступною за верховенством права загальноправовою цінністю антикорупційних трансформацій законодавства про судову владу в умовах розбудови відкритого суспільства стає справедливість. Залежно від теорій інтерпретації права й ролі держави в суспільстві, зміст цього поняття може як перетинатися з поняттям «верховенства права» (за позитивістського підходу й реалістичного/інструментального трактування ролі держави), так і поглинатися їм (під час юснатуралістичної інтерпретації та нівелювання ролі держави, за прикладом Утопії Т. Мора)². Якщо принцип верховенства права є метою правосуддя, то

² На острові панує висока моральна культура, викоренені пороки, які породжуються приватною власністю. Це призводить до нечисленності злочинів і відсутності необхідності в складному законодавстві.

принцип справедливості в діяльності суду стає шкалою оцінювання ступеня досягнення цієї мети. При цьому основою самої шкали є набір загальнолюдських цінностей на конкретному історичному періоді/моменті, який, у свою чергу, системно втілений також у принципі верховенства права. Розуміння суддею цих цінностей і їх співвідношення в умовах юридичного конфлікту зумовлює появу нової категорії, яка в нашій цивілізації семантично маркується словом «справедливість» і різними мовами звучить по-різному (укр. – справедливість, белр. – справядлівасць, пт. – justiça, исп. – justicia, фр. – justice, іт. – giustizia, лат. – aequabilitas, швед. – rättvisa, араб –] إنصاف[inθəθin] тощо), але має однаково першорядне значення для всіх націй. В англійській мові, наприклад, одним терміном «justice» позначається два поняття – «справедливість» і «правосуддя», що виявляє історично обумовлену на ментальному рівні асоціацію феномена справедливості з професійною діяльністю суддів, відображену в лексиці мови. Іншими мовами перекладається як рівноправність, праведність, правда тощо.

У роботі суду справедливість проявляється в уміннях застосувати норми права до предмета конфліктних правовідносин, розуміючи, що природа цих норм об'єктивно нейтральна, а суб'єктивне одухотворення їх значень і надання смислів обумовлюється інтересами людей (суспільства) цих і суміжних їм відносин. Тому в умовах антикорупційних трансформацій правової системи відкритого суспільства суддя перманентно й послідовно усвідомлює та висловлює в рішеннях (діях) кореляцію між предметом спірних правовідносин і нормами права, які їх регулюють і максимально забезпечують права людини. Іншими словами, система відповідних для застосування до конфліктних правових відносин норм права визначається їх здатністю максимально можливим чином сприяти реалізації (охорони, захисту) прав (свобод) людини/суспільства. Межі поняття «максимально можливий» у цьому контексті встановлюються на підставі оцінювання та/або співвідношення: а) загальних цінностей, які становлять основи цивілізаційного рівня розвитку нації (в т. ч. етносів, які входять до складу націю), де суддя здійснює правосуддя; б) цих спільних цінностей з інтересами сторін та іншими обставинами судової справи, яку розглядає суддя; в) релевантні обставинам справи норми природного й позитивного права, а також у випадках, передбачених законом, аналогічної судової практики; г) позитивного соціального ефекту рішення суду у справі. Застосування оцінного терміна «максимально можливий» дає змогу характеризувати рішення суду як справедливі. Оцінки максимальної можливості захисту прав і громадського правопорядку відрізняються у свідомості громадян різних соціальних прошарків суспільства, проте однаково сходяться на передумові цього явища – добросовісності судді. Наприклад, у США деякі представники громадськості вважають, що судові органи занадто м'яко ставляться до злочинців. Багато людей вірять у це; вони також уважають, що існує безпосередня кореляція між такими вироками (наданням злочинцю надмірно широких правових можливостей для захисту) і зростанням злочинності в США [11, с. 93]. В Україні деякі співробітники національної поліції дотримуються такої самої правової позиції. Більше того, в разі винесення недобросовісним/заангажованим суддею необґрунтовано м'якого вироку, наприклад, у силу його корупційного інтересу, сумлінні оперативні працівники та слідчі, які забезпечували досудове розслідування по ньому природно відчують розчарування (в т. ч. у вигляді розчарування, латентної депресії, фрустрації), що, у свою чергу, негативно впливає на показники ефективності їхньої роботи в подальшому³.

³ Українські публічно-правові інститути, за рідкісним винятком, не є ворогами корупції. Вони є учасниками системи. Єдиний, хто сьогодні бореться, – це Національне антикорупційне бюро України, але з НАБУ сьогодні борються корупціонери, що загалом логічно. І резерв міцності в боротьбі з корупцією в нас залишається досить маленький. І це при тому, що успіхи антикорупційних трансформацій у публічно-правовій сфері критично актуальні для суспільства, що відкривається прогресу, в Україні, адже, наприклад, високий рівень корупції в нашій країні, за оцінками МВФ, щорічно з'їдає 2% ВВП або не дає можливості їх заробити. Якщо додати це до поточного (2017 р.) 2% зростання, ми б мали зростання 4%, але корупція з'їдає все [12].

У підсумку ми можемо говорити, що судові рішення відповідають принципу верховенства права тоді, коли в них права людини (суспільства) стали пріоритетним (домінуючим) фактором, тобто вони були забезпечені більшою мірою, ніж будь-які інші цінності. Водночас ступінь такого забезпечення дає змогу встановити оцінне поняття «справедливість». Людині (суспільству) важливо не тільки те, що її (його) позов задовольнили й/або право (свободу) захистили. Справедливим таке забезпечення права особа буде вважати тоді, коли переконається в тому, що суд забезпечив її права (свободи) на максимально можливому високому рівні, що виражається в конкретних цифрах і/або фактах, наприклад, стягнув борг, визначив міру покарання для правопорушника, зобов'язав спростувати недостовірну інформацію. Належне дотримання судом цих принципів допомагає людині більш чітко зрозуміти, що причина неналежної забезпечення його прав полягає не в суді та/або корумпованості судді, а в безвідповідальності й/або корумпованості парламенту й/або виконавчої влади.

Поряд із принципом справедливості ідея рівноправності допомагає пояснити фундаментальне значення втілення верховенства права під час антикорупційних трансформацій законодавства про судову владу у відкритому суспільстві [13]. Суд – це соціальний інститут, який сприяє встановленню рівноправності серед людей [14, с. 173]. Цей принцип означає, що якщо суддя не тільки відобразив у своїх рішеннях і діях пріоритет прав людини, забезпечив їх у максимальному обсязі, а й зробив це однаковою мірою для всіх, то він як мінімум добросовісний і професійний. Рішення суду та процесуальні права учасників у справі не залежать від ознак раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак. Формально ці ознаки не дають ніяких переваг нікому з учасників судового процесу. Усі вони наділяються рівними процесуальними правами й обов'язками. Як влучно зауважив А. Берч, забезпечення рівної справедливості для бідних і багатих, слабких і сильних стало проблемою всіх століть (одним із основних питань філософії права). Люди ніколи не переставали сподіватися і прагнули наблизитися до цієї мети. Ми повинні знайти способи дати тому, хто просить, шанс поборотися на паритетних засадах. Ми повинні вивчити і змінити, якщо необхідно, різні ролі, які судді грають у вирішенні правових питань. Для повсюдного утвердження рівності і справедливості необхідно бути відкритим (готовим) до змін судових процедур: поширення доступу до змагального, неупередженого й відкритого процесу в усіх випадках. Суди (судді та апарат суду) в рамках слухань і поза ними повинні достатньо чутливо реагувати на прохання пересічних громадян про надання інформації й допомоги в навігації по інформаційних системах і сервісах [14, с. 170–171], пов'язаних із правосуддям. Рівноправність суб'єктів права під час здійснення правосуддя забезпечується тими нормами конституції та інших законів, де вказано, що виключно суд наділяється правом вершити правосуддя, а парламент і виконавча влада позбавлені такої функції. Такий поділ функцій у державі доповнюється поділом функцій у самому судовому процесі. Суддя виступає в ролі арбітра й виносить рішення по справі, позивач (або сторона обвинувачення) доводить підстави позовних вимог (обвинувачення), відповідач (захисник) спростовує доводи позивача (сторони обвинувачення). Поділ ролей (функцій) у судовому процесі визначає сутність принципу змагальності сторін у цьому процесі. Змагальність і рівність сторін є складовими частинами принципу рівноправності учасників судового спору. Утім усі ці ролі не матимуть жодного стосунку до рівноправності людей під час реалізації правосуддя, якщо процедури їх здійснення не будуть формально виважені законодавцем на предмет добросовісності взаємовідносин судді та учасників судового процесу. Відповідно, законодавчо виписані так процедури повинні знаходити своє антикорупційне втілення у фактично існуючих відносинах у суді. Отже, дотримання охарактеризованого принципу під час упровадження законодавчою гілкою влади антикорупційних трансформацій законодавства про судову владу та здійснення судьями правосуддя (судового контролю тощо) створює необхідні умови для винесення правосудних рішень, які відповідають верховенству права і сприймаються учасниками процесу як справедливі.

Принцип законності похідний від принципу верховенства права. Діє правова презумпція законності рішень суду, згідно з якою вся судова система держави повинна приймати рішення й розглядати справи неупереджено на основі фактів, чинного законодавства, у т. ч. ратифікованих парламентом міжнародних договорів, судових прецедентів Європейського суду з прав людини (для судів країн Ради Європи) [15, с. 71]. Передбачається, що дії (рішення) суду законні в тому випадку, коли прийняті згідно з передбаченою в законі процедурою і для виконання норм закону учасниками спірних правовідносин. Іншими словами, суд – орган правозастосовний. Першою та головною формою вираження права, особливо судового процесу, стає закон. Незважаючи на різні іманентні властивості закону і правосуддя, закон призначений для визначення загальних правил і стандартів, необхідних для суспільства за відсутності правосуддя [16, с. 687–688]. У високорозвиненому, а тим більше у відкритому суспільстві він має правовий характер у більшості випадків. Такі закони є втіленням прогресивних ідей природного права, концентрованим вираженням яких стали цінності верховенства права. Водночас у тих націй, розвиток яких стагнує або відсутній, зміст принципів законності й верховенства права буде суттєво розходитися. Тоді суд виявляється заручником ситуації, де внаслідок неефективності парламенту й/або виконавчої влади він змушений застосовувати неправові закони, на підставі яких виносить неправові, але законні рішення. Суд не може підміняти інші гілки влади. Максимум його впливу на поліпшення правової системи таких суспільств буде вичерпуватися його спробами максимально вигідно для прав громадян інтерпретувати чинні норми законодавства. Роль суддів у таких політико-правових умовах суттєво підвищується, адже вони фактично багато в чому компенсують інерцію, відсталість та інші варіації неефективної роботи інших гілок публічної влади, у т. ч. зумовлених корупцією. А тому для таких суспільств критично актуалізується питання створення та функціонування системи забезпечення неупередженості й доброчесності судді. Також суд може використовувати передбачені в процесуальному законі повноваження, які дають йому змогу безпосередньо або через верховний суд звернутися в конституційний суд задля визнання неконституційною тієї норми права, яка явно має неправовий характер і зачіпає фундаментальні права людини. Отже, антикорупційні трансформації законодавства про судову владу в умовах розбудови відкритого суспільства передбачають формування правових механізмів забезпечення доброчесності професійного судді та можливостей для нього ухвалювати рішення відповідно до природних прав людини з урахуванням сутності ідей справедливості й рівноправності на підставі чинних законів. В умовах достатнього соціально-економічного і правового захисту судді він, мотивований тільки правовими та іншими духовними цінностями, своєю професійною діяльністю, сам стає учасником прогресивних антикорупційних перетворень правової системи, задаючи тон, тенденції практичного втілення ідеї верховенства права й послідовно демонструючи фактичні прояви її вимірів власним прикладом.

Отже, справедливість, рівність і законність – вихідні складники ідеї верховенства права у відкритому суспільстві під час антикорупційних трансформацій законодавства про судову владу. Вони становлять сутність тернарної основи концепту «верховенство права» як у перетвореннях правових норм про обрання доброчесних кандидатів на посади професійних суддів і про здійснення ними в подальшому функцій судової влади, так і безпосередньо в роботі судів. Ідеї справедливості, рівноправності й законності як базові елементи ядра поняття «верховенство права», що його деталізують, уможливають осмислення частин цього поняття в динаміці суддівської діяльності та розвитку законодавства про неї. Суди практично втілюють у життя ці ідеї, адже виступають у ролі посередників, які щодня й повсюдно вирішують правові спори та конфлікти, а також здійснюють низку суміжних функцій. Для цивілізованого суспільства така робота суду стає однією з важливих умов не просто виживання, а й максимально можливого прогресу. Тому верховенство права і три його вихідні елементи – незаперечні цінності запобігання корупції та іншим позитивним трансформаціям правового життя членів суспільства, відкритого для послідовного й перманентного розвитку. Відкритість правової системи такого суспільства передбачає дотримання більш простих і менш масштабних принципів під час антикорупційних трансформацій законодавства про судову владу, але про це в наступних публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Handsley E. Public confidence in the judiciary. A redherring for the separation of judicial power. *Sydney law review*. 1998. Vol. 20. Pp. 183–215.
2. Kenny J.S. Maintaining public confidence in the judiciary: a precarious equilibrium. *Monash University Law Review*. 1999. № 2. Vol. 25. P. 209–224.
3. Стернин И.А. Типы и концепты. Концептуальное пространство языка: сб. научн. трудов, посвященных юбилею Н.Н. Болдырева / под ред. Е.С. Кубряковой. Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2005. С. 257–282.
4. Neumann F.L. The democratic and the authoritarian State: essays in political and legal theory. New York: Free Press. 1966. 304 p.
5. Ткачук П. Застосування принципу верховенства права судами конституційної та загальної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2005. № 5. С. 94–101.
6. Кампо В. Правові позиції Конституційного Суду України як необхідний елемент забезпечення судово-правової реформи. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 2. С. 112–122.
7. Scheuerman W.E. Recent Theories of Civil Disobedience: An Anti-Legal Turn? *The Journal of Political Philosophy*. 2015. Vol. 23. № 4. P. 427–449.
8. Ngcobo S.S. Sustaining public confidence in the judiciary an essential condition for realising the judicial role. *The south african law journal*. 2011. Vol. 128. Iss. 1. P. 5–17.
9. Горбуз А.К., Краснов М.А., Мишина Е.А., Сатаров Г.А. Трансформация российской судебной власти. Опыт комплексного анализа. Санкт-Петербург: Норма, 2010. 480 с.
10. Lash K.A., Pauline Gee, Laurie Zelon Equal Access to Civil Justice: Pursuing Solutions Beyond the Legal Profession. *Yale Law & Policy Review*. 1998. Vol. 17. Iss. 1. P. 489–501.
11. Miller A.S. Public confidence in the judiciary: some notes and reflections. *Law and contemporary problems*. 1970. Vol. 35. Iss. 1. P. 69–93.
12. Амелін А. Спрогнозував виклики і можливості для економіки України у 2018 році. URL: <http://uifuture.org/uk/post/ukraini-u-2018-zagrozue-default>.
13. Равенство и справедливость не одно и то же. URL: <http://znayvse.livejournal.com/281156.html>.
14. Birch A. Equal Justice and the ALJ. *Journal of the National Association of Administrative Law Judiciary*. 1996. Vol. 16. Iss. 2. P. 169–173.
15. Гуцалюк О.В. Адміністративно-правові засади реформування місцевих судів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ, 2017. 220 с.
16. Coyle S. Fallen Justice. *New Blackfriars*. 2012. Vol. 93. P. 687–709.

REFERENCES

1. Handsley, E. (1998), “Public confidence in the judiciary. A red herring for the separation of judicial power”, *Sydney law review*, vol. 20, pp. 183–215.
2. Kenny, J.S. (1999), “Maintaining public confidence in the judiciary: a precarious equilibrium”, *Monash University Law Review*, vol. 25, no. 2, pp. 209–224.
3. Sternin, I. A. (2005), Types and concepts, Conceptual space of the language: Sat. scientific works devoted to the anniversary of N.N. Boldyrev, edited by E.S. Kubryakovoy, Publishing TSU named after G.R. Derzhavin, Tambov no. 20, pp. 257–282.

4. Neumann, F.L. (1966), *The democratic and the authoritarian State: essays in political and legal theory*, Free Press, New York, 304 p.
5. Tkachuk, P. (2005), "Application of the rule of law principle by courts of constitutional and general jurisdiction", *Visnyk Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny*, no. 5, pp. 94–101.
6. Campo, V. (2010), "Legal positions of the Constitutional Court of Ukraine as an essential element of judicial and legal reform", *Visnyk Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny*, no. 2, pp. 112–122.
7. Scheuerman, W.E. (2015), "Recent Theories of Civil Disobedience: An Anti-Legal Turn?", *The Journal of Political Philosophy*, vol. 23, no. 4, pp. 427–449.
8. Ngcobo, S.S. (2011), "Sustaining public confidence in the judiciary an essential condition for realising the judicial role", *The South African Law Journal*, vol. 128, Iss. 1, pp. 5–17.
9. Gorbuz, A.K., Krasnov, M.A., Mishina, E.A. and Satarov, G.A. (2010), *Transformation of the Russian judiciary. Experience of complex analysis*, Norma, St. Petersburg, Russia.
10. Lash, K. A., Gee, P. and Zelon, L. (1998), "Equal Access to Civil Justice: Pursuing Solutions Beyond the Legal Profession", *Yale Law & Policy Review*, vol. 17, Iss. 1, pp. 489–501.
11. Miller, A.S. (1970), "Public confidence in the judiciary: some notes and reflections", *Law and contemporary problems*, vol. 35, Iss. 1, pp. 69–93.
12. Amelin, A. "Predicted the challenges and opportunities for Ukraine's economy in 2018", 12.01.2018, available at: <http://uifuture.org/uk/post/ukraini-u-2018-zagrozue-default>.
13. "Equality and justice are not the same", available at: <http://znayvce.livejournal.com/281156.html>.
14. Birch, A. A. (1996), "Equal Justice and the ALJ", *Journal of the National Association of Administrative Law Judiciary*, vol. 16, Iss. 2, pp. 169–173.
15. Gutsaliuk, O. V. (2017), "Administrative and Legal Principles of Reforming Local Courts in Ukraine", Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.07, Kyiv, Ukraine.
16. Coyle, S. (2012), "Fallen Justice", *New Blackfriars*, vol. 93, pp. 687–709.

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2018-1-09>

УДК 347.73; 336.2 (477)

АКТУАЛЬНІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ

Яковенко Є.О., к.ю.н., доцент

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
просп. Гагаріна, 72, Дніпро, Україна
yakovenkoE@i.ua*

У статті досліджено правові аспекти, пов'язані з притягненням судами, які спеціалізуються на розгляді справ про адміністративні правопорушення, до адміністративної відповідальності осіб за правопорушення, пов'язані з корупцією, зокрема за статтею 172-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Ключові слова: спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції, суд, фінансовий контроль, обґрунтований висновок, компетенція.